

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No7

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 458 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Luis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Suv tarkibining wireless waterlight qurilmasi ishlashiga ta'siri va iqtisodiy samaradorligini matematik model asosida tahlil qilish	14
Kungiratbay Sharipov, Ma'ruf Nurmanov	
O'zbekistonda aholi ish bilan bandligini oshirishda davlatning roli	20
Juraqulov Baxrimurod Ilxomovich	
BIM texnologiyasi: zamonaviy qurilish sohasida samaradorlik va shaffoflik omili	26
Usmonov F.B., Rajabova A.Sh.	
Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyati samaradorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish	31
Yuldashov Isomiddin Sidiqov	
Korxona iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda diversifikatsiya strategiyasining roli	35
Alimatova Shoxsanam Abdumalik qizi	
Модели совместного развития человеческого капитала и искусственного интеллекта в цифровую эпоху	40
Явкачев Шохзод Зайниддин углы	
Navigating sustainable development: management challenges and solutions in the oil and gas sector	49
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi	
Banklarda moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslari	56
Djalilov G'ayrat Qaxramanovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda turizm industriyasidan foydalanishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	66
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich	
O'zbekistonda barqaror davlat qarzi siyosatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari	71
Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich	
Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане	76
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
Economic analysis and development strategy of the composites market in the regions of Uzbekistan	81
S.S.Sidiqov, A.A.G'ulomov, B.R.Tillayeva	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mustaqillikning kutilayotgan istiqbollari va hozirgi natijalari	88
Muxamedov Ravshan Zafarovich	
Elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish yo'llari	93
Homidov Baxtiyor Rahimberdievich	
Investitsion jozibadorlik konsepsiyasi va uning strategik ahamiyati	99
Otaboyev Axmed Maxsudbek o'g'li	
Beomeditsina signallarini xaar veyvletlari va bo'lak veyvletlari yordamida raqamli ishlash	105
Uraqov Shokir Ulashovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning ahamiyati, tartibi va takomillashtirish yo'llari	112
Istamova Sojida Kaxarovna	
The role of all kinds of transports (road, rail, air, and water) in the modern enhancement of tourism logistics in Uzbekistan	117
Egamberdiyeva Yulduz, Turdiyeva Maftuna	
Sanoat korxonalarida kapitalarini samaradorligini oshirishning baholashning zamonaviy usullarining xususiyatlarida nazariy va amaliy farovonlik sari	126
Muradov Botir Xayat	
Инструменты планирования урбанизации: методика анализа планового распределения средств в программе «обод махалля» на основе балльной оценки	136
Салимова Юлдуз Исаковна	
Socio-economic aspects and contemporary theories of higher education finance	141
Karlibaeva Gulshat	

Transformatsiya jarayonida innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish yo'llari.....	147
Absamatov Anvar Ergashovich	
Перспективы цифрового развития сектора материального производства.....	153
С. И. Протасеня, Г. Ж. Аллаева	
«Sustainable logistics practices. Minimizing carbon emissions in global supply chains»	161
Suleymonova Ezoza, Alimova Bonu	
Analyzing the need for Tourism logistics development in Uzbekistan	169
Nigmatova Malika	
Management strategies for sustainable tourism development in emerging destinations (a case study of Samarkand, Issyk-kul, and Khiva).....	177
Sabina Uroкова	
Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini strategik rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari va ularning qo'llanilishi.....	184
Daminova Barno Esanovna	
Опыт турции в управлении миграционными кризисами	189
Бегматов Хусанбек	
Bulutli texnologiyalar orqali korxona buxgalteriya tizimini raqamlashtirish va samaradorlikka erishish.....	193
Soibov Nozimbek Faxriddin o'g'li	
Barqaror rivojlanish doirasida jismoniy shaxslarni kreditlash tizimini isloh qilishning institutsonal asoslari.....	197
Xalekeyeva Zoya Pirniyazovna, Akmal Abdurahmonov Nurmamatovich	
Moliyaviy outsorsing xizmatlari bozori rivojlanishini takomillashtirishning swot tahliliga asoslangan innovatsion mexanizmlari	202
San'atbek Komilovich Salayev, Umidbek Komiljanovich Babajanov	
Transformatsiya jarayonlari sharoitida iqtisodiyot tizimi faoliyati va prognozlashning nazariy asoslari	214
Alimov Fazliddin Xalimovich	
Пути совершенствования подхода к финансированию проектов, реализуемых на принципах промышленной кооперации.....	220
Котов В.А., Шадиева Д.Х.	
Yuksalish salohiyatini yuksaltirishda boshqaruv xodimlari qobiliyatidan foydalanish masalalar	225
Ayubxon Qutbiddinov Bosit o'g'li	
Bank xizmatlari ommabopligini oshirish yo'llari.....	228
Kasimova Muxlisa Anvar qizi	
Chemical industry in uzbekistan: challenges and development	235
Kudaynazarova Dilnaz Koshkarbaevna	
Samarqand viloyatida tabiiy turistik resurslardan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish orqali bandligini oshirish imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Muhriddin Musoqul o'g'li	
Globalashuv sharoitida ekologik xavflarni kamaytirishda yashil iqtisodiyotning ahamiyati.....	246
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna	
Qibray tumanining 2021-2023-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati.....	249
Siddikov Alisher Ismoilovich	
Davlat xaridlari tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish: xalqaro tajribalar tahlili	253
Majidov Nizom Baxramovich	
Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi.....	259
Ermatov Nosir Tohirovich	
Aholi farovonligi darajasiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlarni ekonometrik baholash	265
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Allamurodova Zuxra Alibekovna	
Сектор услуг как стратегический фактор структурной трансформации экономики Узбекистана.....	272
Кадыров Абдурашид Маджидович, Ахмедиева Алия Тохтаровна	
O'zbekistonda valyuta kursini shakllanish holati prognozlari.....	280
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	

Проблемы бухгалтерского учета в условиях цифровизации экономики	288
Абдуллаев Абдурауф	
Raqamli texnologiyalar sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish strategiyalari	299
Kuldoshev Lazizjon Sharifovich	
Davlat boshqaruvi organlarining strategik rejalarini ishlab chiqish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi	303
Dilshod Pulatov, Xamidaxon Akbarova, Dildora Mirzaeva	
Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi ta'minlash	310
Mamatov Sardor Axmatjonovich, Mavlanov Nuriddin Boyqobilovich, Sattarov Nodirjon Absalomovich	
Ziyorat turizmini rivojlantirishda halol standartlarini qo'llashning nazariy, uslubiy va konseptual asoslari	315
Azizova Saodat Xabibulloyevna	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirish bo'yicha yevropa tajribasi	320
Karlibaeva Gulshat	
Iqtisodiy konsentratsiyalarning sog'lom raqobat muhitiga ta'siri	325
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Logistika axborot tizimlarini texnologik jarayonlarga joriy etish	330
Uzaqov Ortik Shaymardanovich	
Принципы перехода к «Зелёной экономике» в Республике Узбекистан	336
Хамракулова Сусанна Тотуховна	
Kichik biznesni rivojlantirish iqtisodiy ko'rsatkichlarini prognozlash modellarini qo'llash	340
Ibragimova Gulchexra Toxirovna	
Raqamli ta'lim sharoitida liderlikning yangi qirralari	357
Oqmullaev Ravshan Raximjon o'g'li, Xodjieva Durdona Abdurasulovna	
Методология развития экологического менеджмента в промышленном хозяйстве выбросы в атмосферный воздух на горнодобывающих и металлургических предприятиях	361
Muradov Botir Xayat	
Strategik budjetlashtirish tizimining natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tizimi bilan bog'liqligi, xalqaro tajriba va O'zbekiston uchun tavsiyalar	370
Xushmurotov Zoyir Bektemirovich	
Cultural branding and the entry of traditional products into the international market	374
Zebiniso Ganiyeva	
Farovonlikni baholash bo'yicha ilg'or xorijiy nazariy yondashuvlar	379
Norqobilov Nusratilla Norsaitovich	
O'zbekistonda hududlarini turizm salohiyatini innovatsion yondashuv asosida baholash	384
Umirova Dilnoza Safarovna	
Tourism education for sustainability: curriculum development in universities of Uzbekistan	393
Temirova Durdona, Yorqulov Muhammadmurod	
The contribution of small enterprises and private entrepreneurs to job creation in the labor market	399
Juraboev Haliljon	
Iqtisodiy o'sish sharoitida transport infratuzilmasi holati va uni rivojlantirish yo'llari	404
Haydarov Jahongir Aktamovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishni strategik boshqarishning nazariy asoslari va xorijiy tajribalar	410
Quvondiqov Farrux Ibragimovich	
Tijorat banklarida iqtisodiy samaradorlikni axborot texnologiyalar orqali rivojlantirish istiqbollari	418
Dadenova Gulxan Kenesbaevna	
Механизмы совершенствования процедур выявления и анализа недостоверной финансовой отчетности в условиях учетной практики Узбекистана	422
Намозов Жасурбек Кувадович	
Влияние цифровых инструментов управления финансами на эффективность использования финансовых ресурсов	428
Хазираткулов Собиржон	

На пути к промышленному росту: опыт развивающихся стран	435
Матлюбов Хуршид Жамшидович	
Yoshlarning moliyaviy mustaqilligiga erishishida aksiyalar bozorining o'rni va imkoniyatlari	443
O'raqov Bekzodbek Abdurayxon o'g'li	
Развитие транспортной инфраструктуры и влияние на качество предоставляемых транспортных услуг	448
Кайыбеков Парахат Конысбаевич	
Surxondaryo viloyatida 2015-2024 yillar mobaynida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasining statistik tahlili	454
Toshpulatov Bobur Rasul o'g'li	

SURXONDARYO VILOYATIDA 2015-2024 YILLAR MOBAYNIDA OZIQ- OVQAT CHAKANA SAVDO AYLANMASINING STATISTIK TAHLILI

Toshpulatov Bobur Rasul o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti

Matematika kafedrası o'qituvchisi

E-mail: boburtoshpulatov909@gmail.com

ORCID: [0009-0009-9077-917X](https://orcid.org/0009-0009-9077-917X)

Annotatsiya: Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatida 2015–2024 yillar davomida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasining iqtisodiy-statistik tahlili amalga oshirilgan. Shuningdek, chakana savdo bozorini yanada jozibador qilish bo'yicha mualliflar tomonidan takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat xavfsizligi, oziq-ovqat chakana savdosi, chakana savdo, mutlaq o'zgarish, zanjirsimon o'zgarish, bazaviy o'zgarish.

Abstract: This article presents an economic and statistical analysis of the retail turnover of food products in the Surkhondaryo region during the period 2015–2024. The authors also propose recommendations for increasing the attractiveness of the retail market.

Key words: food security, food retail trade, retail trade, absolute change, chain-based change, base-based change.

Аннотация: В данной статье проведён экономико-статистический анализ оборота розничной торговли продовольственными товарами в Сурхандарьинской области за 2015–2024 годы. Также авторами предложены рекомендации по повышению привлекательности розничного рынка.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, розничная торговля продовольственными товарами, розничная торговля, абсолютное изменение, цепное изменение, базисное изменение.

KIRISH

Bugungi kunda iste'mol savatiga kiruvchi oziq-ovqat mahsulotlari insonlarning yaxshi yashashi uchun zarur bo'lgan asosiy kriteriyalardan biridir. O'zbekistonda so'nggi yillarda aholiga sifatli va arzon oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish sohasida amalga oshirilayotgan tuzilmaviy-tarkibiy o'zgarishlar milliy iqtisodiyotning rivojlanishi, aholini sifatli va arzon oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash muammolarini hal etish hamda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynamoqda.

2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida ham "... oziq-ovqat sektorini isloh qilish va modernizatsiyalash, tarmoqda tarkibiy o'zgarishlarni chuqurlashtirish, ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarini rivojlantirish, mamlakatimiz oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash va eksport salohiyatini yuksaltirish" singari ustuvor vazifalar belgilab berilgan¹. Shu sababli oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini rivojlantirish, hududlarda ularning tannarxining sun'iy oshib ketishini oldini olish, ishlab chiqaruvchi dehqon va fermer xo'jaliklarini iqtisodiy hamda huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir.

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-sonli Farmoni. <https://lex.uz/docs/-3107036>

Shu bilan birga, oziq-ovqat mahsulotlarining chakana savdosi bilan shug'ullanayotgan tadbirkorlar faoliyatiga ortiqcha aralashuvlarning oldini olish va ularni rag'batlantirish ichki bozordagi sog'lom raqobat muhitini yanada kuchaytiradi. Shu nuqtai nazardan, hududlardagi oziq-ovqat chakana savdosining iqtisodiy-statistik tahlilini amalga oshirish viloyat kesimida ushbu mahsulotlar bo'yicha qisqa muddatli prognoz qiymatlarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Surxondaryo viloyatidagi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlarning statistik tahlilini bir qancha izlanuvchilar amalga oshirishgan. Xususan, professor O. A. Abdug'aniev viloyatda iste'mol savatiga kiruvchi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish jarayonlarini modellashtirish masalasida ilmiy izlanishlar olib borgan².

PhD B. E. To'rayev o'z ilmiy tadqiqotlarida hududdagi qurilish mahsulotlarining statistik tahlilini yoritib bergan hamda rivojlanish tendensiyalari bo'yicha mualliflik tavsiyalarini ishlab chiqqan³.

PhD O. A. Jo'rayev esa mintaqada meva-sabzavot mahsulotlari ishlab chiqarish jarayonlarining ekonometrik va statistik tahlili borasida ilmiy izlanishlar olib borgan⁴.

Hududdagi temir yo'llarning iqtisodiyotga ta'siri masalasini D. R. Shakarova o'z ilmiy izlanishlarida atroflicha yoritib kelmoqda⁵.

Shuningdek, mintaqadagi uy-joy qurilish korxonalari va ularning joriy iqtisodiy holati, hududda qurilishi rejalashtirilgan uy-joylarning o'rtacha tannarxi, qurilishi lozim bo'lgan maydonlar bo'yicha PhD Q. T. Ibragimov, PhD B. E. To'rayev, PhD M. D. Zaripova va S. A. Khuramov tomonidan izlanishlar olib borilgan⁶.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada mualliflar tomonidan analiz-sintez, induksiya-deduksiya, statistik kuzatuv hamda ilmiy abstraksiyalash usullaridan foydalanilgan. Tadqiqot metodologiyasi oziq-ovqat mahsulotlarining 2015–2024-yillardagi statistik holatini tahlil qilishda aniq ma'lumotlarni to'plash va ularni tahlil qilish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Tadqiqot uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar korxonalarning moliyaviy hisobotlari, Davlat statistika qo'mitasi axborotlari hamda so'rovnomalarda asosida yig'ilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Statistik guruhlash — bu ijtimoiy hodisa va jarayonlarni chuqur hamda har tomonlama o'rganish maqsadida ularni eng muhim xarakterli belgilar bo'yicha bir xil guruh va guruhchalarga ajratib tahlil qilish usulidir. Guruhlash hodisaning xarakterli xususiyatlarini aniqlash, undagi mavjud qonuniyatlarni ochib berish imkonini yaratadi⁷.

Ma'lumki, chakana savdo hajmi oziq-ovqat va nooziq-ovqat mahsulotlari savdosidan tashkil topadi. Hududdagi oziq-ovqat chakana savdosi tahlilini amalga oshirish uchun viloyat statistika boshqarmasi ma'lumotlaridan foydalanilgan hamda quyidagi jadval shakllantirilgan (1-jadval).

1-jadval. Surxondaryo viloyatining 2015-2024 yillar mobaynida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasi⁸

Yillar	Chakana savdo aylanmasi (mlrd so'm)	Yillar	Chakana savdo aylanmasi (mlrd so'm)
2015	2264,3	2021	9598,1
2016	2802,6	2022	9725,5
2017	4154,1	2023	11954,3
2018	5381,1	2024	14381,9
2019	6999,7	Jami	74880,1
2020	7618,5	O'rtacha	7488,01

2 "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali 3/2022, may-iyun (№ 00059)

3 April special issue. 23 Vol. 13 No.02 SJIF 8.001 & GIF 0.626 ISSN-2249-9512 Journal of Management Value & Ethics ECONOMETRIC MODELING OF THE BUILDING MATERIALS INDUSTRY

4 Meva-sabzavot mahsulotlari ishlab chiqarish jaryonlarining ekonometrik va statistik tahlili MUHANDISLIK VA IQTISODIYOT JURNALI MUHANDISLIK ИНЖЕНЕРИЯ ENGINEERING 2024-yil, dekabr. № 5-son

5 E3S Web of Conferences 587, 01022 (2024) <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202458701022> GreenEnergy 2024

6 Forecasting of housing construction in 2024-2029 Surkhandarya province - Kabil Ibragimov -; Bakhtiyor Turayev; Mukaddas Zaripova; Sukhrob Khuramov - AIP Conf. Proc. 3244, 020045 (2024) <https://doi.org/10.1063/5.0242192>

7 Ё. Абдуллаев. Статистика Назарияси : Toshkent " O'qituvchi". 2002-y, 592-bet.

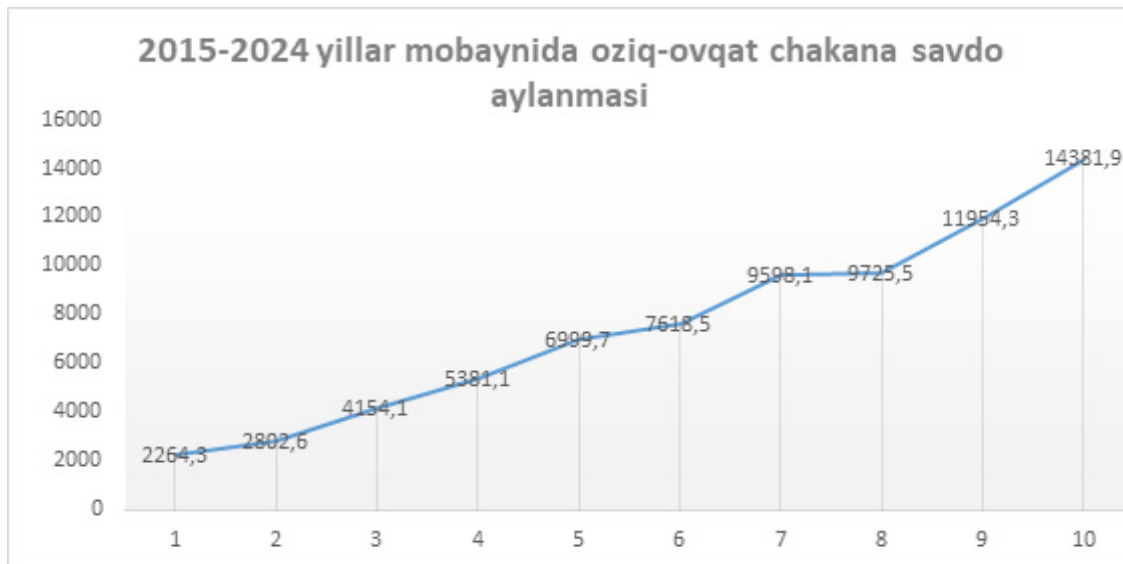
8 Muallif ishlanmasi

Tahlil qilingan 2015–2024-yillar mobaynida chakana savdo aylanmasining o'zgarish oralig'i 12 117,6 milliard so'mni tashkil etdi. Ya'ni, savdo aylanmasining eng past qiymati bazaviy yil hisoblangan 2015-yilda kuzatilgan bo'lib, u 2 264,3 milliard so'mga teng bo'lgan. Eng yuqori — maksimum qiymat esa 2024-yilda qayd etilib, 14 381,9 milliard so'mga yetgan.

Mazkur davrda jami 74 880,1 milliard so'mlik chakana savdo aylanmasi qayd etilgan bo'lib, bu yiliga o'rtacha 7 488,01 milliard so'mni tashkil etadi.

Tahlil yanada batafsil va tushunarli bo'lishi uchun quyidagi 1-rasmdan foydalanilgan.

1-rasm. Surxondaryo viloyatining 2015–2024 yillar mobaynida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasi tasviri.

1-rasmdan ko'rinib turibdiki, tahlil qilinayotgan yillar davomida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasi tebranmagan, balki izchil o'sib borgan bo'lib, istiqbolli trend tenglamalarini tuzishda mazkur o'sish holati alohida ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, statistik tahlilda mutloq o'zgarish muhim iqtisodiy kattalik hisoblanadi. Mutloq o'zgarish ikki xil usulda, ya'ni zanjirsimon va bazaviy usullar orqali tahlil qilinadi⁹. Zanjirsimon usulda o'zgarish quyidagi formula yordamida aniqlanadi: $Y_{z} = Y_k - Y_{k-1}$, bu yerda tanlab olingan ko'rsatkichning o'tgan davrga nisbatan qanchalik o'zgargani aniqlanadi. Bazaviy usulda tahlil qilishda esa $Y_b = Y_k - Y_{t.b}$ formulasi qo'llaniladi, bunda $Y_{t.b}$ — tanlangan bazaviy yil ko'rsatkichi hisoblanadi. Ushbu maqolada oziq-ovqat chakana savdosining mutloq o'zgarishi aynan zanjirsimon va bazaviy usullar asosida tahlil qilindi. Agar tanlab olingan ko'rsatkich sifatida hududdagi oziq-ovqat chakana savdo aylanmasining mutloq o'zgarishi tahlil qilinadigan bo'lsa, quyidagi 2-jadval shakllantiriladi.

2-jadval. 2015–2024 yillarda Surxondaryo viloyatida oziq-ovqat chakana savdo aylanmasining zanjirsimon va bazaviy usullarda mutloq o'zgarishi¹⁰

Yillar	Zanjirsimon usulda mutloq o'zgarishning qiymati (mlrd so'm)	Mutloq o'zgarishining bazaviy usuldagi qiymati (mlrd so'm)
2015	538,3	538,3
2017	1351,5	1889,8
2018	1227	3116,8
2019	1618,6	4735,4
2020	618,8	5354,2
2021	1979,6	7333,8
2022	127,4	7461,2
2023	2228,8	9690
2024	2427,6	12117,6

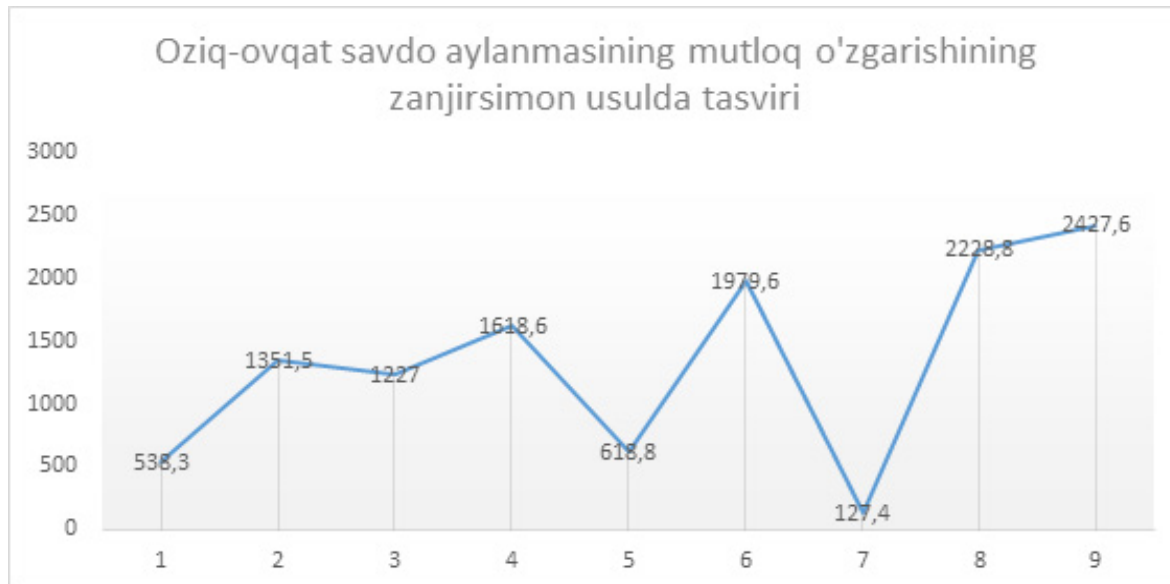
9 Soatov N.M., Nabiyeu H.G', Nabiyeu D.H., Statistika. Toshkent 2011

10 Muallif ishlanmasi

Zanjirsimon usulda olib borilgan tahlil natijalariga ko'ra, eng katta o'sish 2024-yilda kuzatilib, u 2 427,6 milliard so'mni tashkil etgan. Eng kichik sakrash esa 2015-yilda qayd etilgan bo'lib, bu qiymat 538,3 milliard so'mga teng bo'lgan. Umuman olganda, faqatgina so'nggi yillar — ya'ni 2023 va 2024-yillarda mutloq o'sish qiymati 2 000 milliard so'mdan yuqori bo'lgan. Aksincha, 2015, 2020 va 2022-yillarda mazkur ko'rsatkich 1 000 milliard so'mga ham yetmagan.

Mutloq o'zgarishning zanjirsimon usuldagi tahlili 2-rasmda grafik ko'rinishda keltirilgan.

2-rasm. Oziq-ovqat savdo aylanmasining mutloq o'zgarishining zanjirsimon usulda tasviri.

2-rasmdan ko'rinib turibdiki, mutloq o'zgarishning zanjirsimon usuldagi qiymati 2022-yilda eng past darajaga yetgan. Mualliflik fikrimizga ko'ra, bu holatga COVID-19 pandemiyasi sababli 2021-yilda oziq-ovqat savdo aylanmasiga berilgan imtiyoz va davlat qo'llovlari sabab bo'lgan. 2022-yilda, pandemiya oqibatlarini bartaraf etilganidan so'ng, oziq-ovqat savdo aylanmasida nisbiy sekinlashuv kuzatilgan. Bu esa o'z navbatida mutloq o'zgarishning zanjirsimon usuldagi tahlilida ham yaqqol aks etmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil uchun tanlab olingan 2015–2024-yillar davomida hududda oziq-ovqatning chakana savdo aylanmasi yildan-yilga izchil o'sib bormoqda. Shubhasiz, bu o'sishga ichki bozor talabi, demografik o'sish, aholi iste'mol savatiga kiruvchi mahsulotlar hajmining ortishi kabi bevosita ta'sir etuvchi omillar sabab bo'lmoqda. Biroq, shu bilan birga mahalliy ishlab chiqaruvchi dehqon va fermer xo'jaliklarining ham ushbu o'sishdagi ulushini e'tiborga olish zarur.

Shu o'rinda, qishloq xo'jaligida foydalanishga yaroqli har bir metr yer maydonidan samarali foydalanish, suvni tejavchi zamonaviy texnologiyalarni qo'llagan holda ishlab chiqarish jarayonini tashkil etish bugungi kunda qishloq xo'jaligi sohasi mutaxassisleri, agro-muhandislar hamda iqtisodchilar oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni. <https://lex.uz/docs/-3107036>
2. Ё. Абдуллаев. Статистика Назарияси : Toshkent "O'qituvchi". 2002-y, 592-bet
3. Soatov N.M., Nabiyeu H.G., Nabiyeu D.H., Statistika. Toshkent 2011

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>